

ПОВЕРНЕННЯ ДО ТЕМИ: Філософські дискурси війни

RETURN TO THE TOPIC: Philosophical Discourses of War

Костянтин МАЛЕЄВ,

молодший науковий співробітник відділу філософської антропології,
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України,
Київ, 01001, Трьохсвятительська, 4
ks.maleev@gmail.com

ВІЙНА І КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ Проблема визначення суб'єкта (есеї)

У есеї проаналізовано вплив агресії Російської Федерації проти України на загальні світоглядні та антропологічні категорії. Зокрема висвітлюється проблема кризи ідентичності у тих росіян, які позиціюють себе як супротивників війни і російських патріотів водночас. Проводиться аналіз правомірності використання формальних дефініцій стосовно тих чи інших суб'єктів суспільного життя. Визначаються причини поширення поняття «ідентифікація» як спроби коректної заміни на формальне визначення в дискурсі про тих чи інших суб'єктів. Фіксується факт первинності поняття «криза ідентичності» щодо самого поняття «ідентичність» і генетичний зв'язок цього поняття з війною як суспільним явищем.

Поряд з тим, досліджується значення таких правових категорій, як презумпція, для формування міжсуб'єктної визначеності та їх спорідненість із процедурою ідентифікації людини та людських об'єднань. Висвітлюються окремі зміни у використанні цих понять за умов війни.

Ключові слова: ідентичність, криза ідентичності, війна, свобода, презумпція.

Війна змінює все. З одного боку, вона все збіднює, жорстко ділить світ на своїх і ворогів. Нівелює багатство відносин, визначень, людських та групових взаємодій. Все втрачає сенс на тлі головної дилеми — ми чи вони. Зовнішній стосовно персони світ стає гранично визначеним. У ньому все стає очевидним. Бачиш лю-

---

Цитування: Малєєв, К. (2024). Війна і криза ідентичності. Проблема визначення суб'єкта (есеї). *Філософська думка*, 4, 113—121

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

дину, одягнену у ворожу форму, яка говорить ворожою мовою, атрибутує себе як представника народу або держави, з якою ти воюєш, тож ця людина — ворог.

У цьому загальному поділі світу на своїх і чужих атрибути, часто суто формальні, починають мати вирішальне значення. Прапор, гімн, герб набувають свого первісного змісту. Вони починають визначати основні властивості особистості як в очах учасників конфлікту, так і в очах сторонніх спостерігачів. Іншими словами, виявляється, що є люди, котрі носять, наприклад, червоні зірки, — і це означає, що вони знаходяться по один бік від лінії фронту, з одного боку цього дуалістичного світу, а є ті, хто носить свастику, вони — з іншого. Або, що ближче до сьогоднішньої ситуації, є ті, хто визначає себе символом «Z», а є ті, хто — тризубом князя Володимира.

За всіма цими атрибутами стоїть, зрештою, самоідентифікація того, хто ними позначає себе і, таким чином, демонструє (щиро чи ні) свою належність до тієї чи іншої спільноти, ототожнення з нею.

Оскільки ж війна як явище різко змінює ставлення всіх учасників та спостерігачів до будь-якої із задіяних у ній спільнот, то сам перехід від стану миру до стану війни призводить також до гострої кризи ідентичності для низки дійових осіб. Першою чергою — для тих, хто, називаючи себе росіянами, наприклад, і будучи досить схильними до рефлексії особистостями, виявляють раптом, що решта (не росіяни) раптом починають вважати їх не тими, ким насправді їм би хотілося бути. Що саме поняття «росіяни» раптом починає асоціюватися у світі не з цивілізованими, щедрими, приємними у спілкуванні людьми, не з гідними співрозмовниками, діячами культури, діловими партнерами, нехай і не позбавленими певних вад, а навпаки — з убивцями, злочинцями та особами, слову яких вірити не можна.

Для такого роду людей настає реальна внутрішня криза, коли вони раптом виявляють, що їх більше не вважають тими, ким вони вважали себе все свідоме життя. Крім того, більшість із них усвідомлює, що та частина навколишнього світу, яка почала вважати їх кимось у кращому разі не гідним спілкування, а в гіршому — ворожим, має для цього цілком вагомі підстави. І що цю думку не можна просто відкинути як хибну, що з нею рано чи пізно доведеться погодитися. Якщо, звичайно, не зробити чогось термінового та радикального.

Річ у тому, що, ідентифікуючи себе з тією чи іншою групою, ми тим самим не тільки визначаємо, даємо дефініцію цієї конкретної групи, стверджуючи, що вона складається з цілком певних людей, зокрема з кожного з нас, і, таким чином, якість цієї групи визначається її складом. Але ми так само визначаємо себе самих, постулюючи, що на нас персонально поширюються якості, притаманні групі. І якщо якась група людей починає визначатися у суспільній свідомості як агресивна та жорстока, то кожен, хто відносить себе до цієї групи, або іншим чином ідентифікується з нею, буде автоматично визначатися (розглядатися) як жорстокий та агресивний (Декомб, 2005: с. 45).

Криза ця негайно виплескується в суспільний простір. Справа набуває навіть певного суспільного резонансу. Крім постійних стогонів на тему: «а нас за що не люблять? ми ж не такі, ми тут ні до чого» виникає так само спроба якось

формально розділити всіх тих, хто називає себе росіянами, на «хороших русских» і всіх інших росіян. При цьому під «хорошими русскими» мають розумітися ті, хто виступає проти агресії РФ щодо України.

Однак війна — це жорстка та досить однозначна річ. Як було зауважено, вона неминуче ділить людей на своїх та ворогів і не передбачає компромісних рішень. Не можна просто оголосити себе супротивником війни у ситуації, коли вона вже йде. Потрібно ідентифікувати себе з однією із протиборчих сторін. У сучасній ситуації вона передбачає, що ви виступаєте або на боці Росії, так чи інакше обстоюючи її перемогу в цьому протистоянні, або на боці України, і вашою метою є перемога України й, відповідно, поразка Росії. Решта виявляється несуттєвим. Якщо ви, росіянин і громадянин Росії, вважаєте, що ваша країна розв'язала злочинну війну, то єдиний спосіб матеріалізувати ці ваші переконання, — це перейти на бік України та почати працювати на її перемогу та поразку Росії. Інакше кажучи, вам треба припинити ідентифікувати себе як росіянина, а почати насамперед ідентифікувати себе як українця. У цьому випадку ваша російськість відійде на задній план, і ідентифікувати вас стануть за іншими критеріями. Будь-який інший варіант (крім, звичайно, втечі — задля того, щоб забути і саму цю ситуацію, і свою російськість) буде означати, що всі навколо (і, зрештою, ви самі) ідентифікуватимуть вас насамперед як *росіянина*, і перенесуть на вас персонально всі ті жахи та гидоти, які асоціюються сьогодні з Росією, російською армією та керівництвом країни, включно з Путіним.

Але для тих, хто звик пишатися своєю «російськістю» це означає втратити себе самих, визнати себе учорашніх чимось негідним і знайти нове місце у світі. Що, своєю чергою, може призвести аж до психічних розладів.

Таким чином, ми бачимо сьогодні, як війна, котра провокує в масовому порядку кризу ідентичності, привертає громадську увагу до проблеми ідентичності, актуалізує її. У цьому сенсі викликає інтерес та обставина, що введення проблеми ідентичності в науковий обіг у середині ХХ століття опосередковане саме поняттям «криза ідентичності», яке, зі свого боку, теж пов'язане з війною.

Поняття «криза ідентичності», як відомо, було введено в науковий обіг психоаналітиком Ериком Еріксоном наприкінці Другої світової війни внаслідок спроб описати психологічні розлади американських солдатів, які поверталися з тихоокеанського театру воєнних дій. Саме для позначення їхніх психічних розладів Еріксон і запроваджує поняття «криза ідентичності» як назву діагнозу, що фіксує певний глибинний розлад психіки.

Описуючи стан цих солдатів і сам цей діагноз, Еріксон пише: «Вони знали, хто вони є; вони зберегли ідентичність своєї особистості. Але із суб'єктивної точки зору видавалося, що їхні життя більше не становлять цілісності й не матимуть її вже ніколи. Існувало головне порушення того, що я почав називати ідентичністю *его*. Зараз достатньо зазначити, що ідентичність у цьому сенсі забезпечує здатність переживання власної самості (*self*) як чогось неперервного та здатність діяти відповідно» (Erikson, 1986: p. 42).

Зрозуміло, що різного роду психічні розлади особистості розглядалися у психології, особливо у психоаналізі, й раніше, проте розлад, про який писав

Еріксон відрізнявся від класичних, описаних Фройдом та його учнями, з огляду на інші внутрішні мотивації пацієнтів. Ось як він сам пояснює цю відмінність:

«Сьогоднішній пацієнт страждає найбільше від проблеми того, в кого він має вірити та ким він має або ж, звісно, міг би бути чи стати, тоді як пацієнт раннього психоаналізу страждав здебільшого від заборон, що заважали йому бути тим, ким, як йому гадалося, він був» (Erikson, 1986: p. 297).

Ми бачимо, таким чином, щось протилежне описаному раніше. Криза прокується не тим, що світ людини з великого, різноманітного та складного раптом перетворився на простий та однозначний світ своїх і ворогів, а навпаки, тією ситуацією, коли простий та однозначний світ війни раптом закінчується і людина опиняється перед необхідністю призвичаїтися у багатому та різноманітному світі мирного часу, із сотнями сценаріїв життя, тисячами ролей та мільйонами сенсів. Призвичаїтися в тому сенсі, що зробити цей світ своїм, близьким та осмисленим і стати своїм, органічним для цього світу й у цьому світі. Знайти в ньому себе самого, визначити свої цілі та способи поведінки, відбутися в ньому, стати в ньому самим собою, мірою можливості зберігаючи ту саму гідність, яка притаманна тобі як воїну та захиснику батьківщини.

Тож можемо констатувати — руйнування звичного порядку світобудови в умовах війни призводить до актуалізації проблеми ідентичності, ледь не головним чином через загострення таких наявних проявів цієї проблеми, як досить гострі кризи пов'язані з ідентифікацією та самоідентифікацією, що виплескуються в публічний простір. Унаслідок цього проблеми, які у звичайному житті залишаються поза увагою.

Ще однією своїм аспектом проблема ідентифікації в умовах війни проявляється в питанні про те, хто її почав, хто її веде, хто її підтримує і хто, власне, воює — Путін і Путінська хунта чи Росія і росіяни. Ті, хто схильні вважати себе «хорошими русскими», зазвичай наполягають на першій версії та щиро обурюються на тих, хто декларує другу. При цьому їхні аргументи є досить послідовними під кутом зору формальної логіки та зводяться от до чого:

«Якщо терміном “росіяни” (хоч би що означав цей термін — чи то громадяни Російської Федерації, чи то всі ті, хто просто визнає себе росіянином) ми позначаємо якихось людей і стверджуємо, що бути росіянином сьогодні означає бути агресором, то з цього випливає, що кожна людина, яку ми визначаємо як росіянина, є агресором. А це не відповідає дійсності. І як серед тих, хто є громадянами Росії, так і серед тих, хто просто визнає себе росіянами, є певна кількість людей, які не підтримують агресію Російської Федерації проти України й навіть виступають проти неї. Тож не можна говорити про те, що війну проти України розпочали Росія і росіяни, а треба говорити, що це справа рук Путіна і його поплічників».

Однак справа якраз і полягає в тому, що питання, чи поширюється зміст фрази «Росія і росіяни — це агресори, що напали на Україну» на всіх росіян, є не питанням класифікації та визначення, а питанням ідентичності та ідентифікації.

І чим саме процедура ідентифікації відрізняється від процедури визначення?

Якщо розглядати проблему ідентифікації із суто формального боку, то ми виявимо, що питання про неї фактично є тотожним логічному питанню про визначення, дефініцію. Говорячи про ідентичність, люди фактично відповідають на запитання, хто це такий (або хто ти такий, хто я такий). Подібно до того, як у науці та формальній логіці вони ж відповідають на запитання, що це таке, говорячи про більшість речей та понять. І в цьому сенсі, якщо людина — це така ж річ, як і будь-які інші речі, а поняття людина — таке ж поняття, як і будь-які інші, то не потрібно ніяких особливих хитрощів для того, щоб дати дефініцію поняття людина або визначити, зафіксувати особливості кожної окремої людини і на цій підставі класифікувати людей.

Однак розглядаючи це питання глибше, неважко помітити, що такий підхід до людини виявляється принципово некоректним, оскільки, як це зафіксував ще Спіноза: “*Omnis determinatio est negatio*”, тобто всяке визначення — це обмеження. А якщо ми сьогодні визнаємо за людьми здатність бути вільними, то будь-яке визначення людини виявиться тим, що нівелює цю її здатність. Вільні люди виявляються здатними змінювати самих себе таким чином, що позбавляється сенсу будь-яке визначення їх у природничо-науковому сенсі слова, а будь-яка детермінація, будь-який предикат, що застосовується у процесі цього визначення, перетворюється на насильство і зовнішнє обмеження їхньої свободи, що, своєю чергою, дає можливість говорити про чинники, що обмежують людину, але позбавляє можливості сказати щось певне про неї саму.

У цьому сенсі, однією з найважливіших проблем філософської антропології є саме те, що й поняття «людина», якщо не зводить її просто до біологічного виду “*Homo sapiens*”, не можна визначити за допомоги суто позитивних предикатів. Застосування будь-якого такого предикату до людини з необхідністю ставить питання про те, що відсутність або заперечення предикату не може зробити людину *не-людиною*. Інакше кажучи, якщо ми приймаємо як істинний вислів «людина добра», то ми з необхідністю повинні так само прийняти як істинний і вислів «людина зла». Або, наприклад, умовою істинності виразу «росіяни підтримують агресію» є істинність виразу «росіяни виступають проти агресії». (Якщо, звісно, ми визнаємо, що росіяни — це люди.) Абсолютизація будь-якого такого визначення заперечуватиме саму свободу, суб'єктність і суб'єктивність людини і тим самим зводитиме її (людину) до простого об'єкта, який нічим принципово не відрізняється від інших об'єктів.

У цьому ж сенсі виявляється неможливим дати позитивне визначення самої свободи, оскільки будь-яке обмеження сфери свободи від сфери жорсткої детермінованості призведе до відсікання від свободи як мінімум здатності подолати цей кордон. А як резонно зауважив ще Михайло Бакунін: якщо від свободи відрізати шматочок, то вся свобода перейде в цей шматочок (і вся відповідальність — додали б ми) (докл. див.: <https://petrimazepa.com/ru/culture/bakunin-says.html>).

Менше з тим, ця ситуація не скасовує того простого факту, що люди повинні мати якісь стійкі уявлення один про одного. Відсутність таких уявлень і

пов'язана з цим непередбачуваність у поведінці тих, з ким ми маємо справу, не давала б нам змоги вибудовувати власні стратегії відносин з людьми.

Понад те, як нас вчить соціологія, люди бувають різними. Разом вони створюють все більш багатий світ відносин, і для того, щоб якось орієнтуватися в цьому світі, ми маємо так чи інакше визначатися в ньому та визначати тих, з ким маємо справу та про кого ведемо мову. І хоча в умовах війни різноманіття цих відносин стрімко скорочується, але саме в умовах війни унаочнюється, що від правильної оцінки навколишніх, й насамперед тих, хто бере участь у цій війні, залежить саме життя.

Відповідно, виникає погано розв'язуване питання, як, з одного боку, визначити людину, тобто обмежити її, а з іншого — утримати в цьому визначенні її свободу, тобто її здатність долати будь-які обмеження. Інакше кажучи, як об'єктивувати суб'єкт, зберігаючи в той же час його суб'єктність? І хоча повною мірою це питання навряд чи можна розв'язати, але в окремих і найбільш важливих для співжиття моментах його розв'язок вироблявся в перебігу розвитку людського суспільства.

Власне, саме та обставина, що під час війни (як процесу взаємного зовнішнього обмеження суб'єктності різних груп людей, тобто процесу взаємного насилля) питання визначеності щодо поточних подій і всіх учасників цих подій стає настільки актуальним, що для більш коректного усвідомлення цього процесу знадобилося ввести поняття «криза ідентичності» та «ідентифікація» для опису визначення реального змісту себе самих та інших людей і їхніх спільнот. Особливо в умовах, коли цілком усвідомилася та обставина, що за допомоги простих логічних дефініцій це завдання неможливо виконати.

Утім, проблема ця має набагато більш давнє і глибоке коріння. Вона зароджується в давніх грецьких полісах, у яких «базарна площа, агора була сферою, де царює закон (nomos), і справедливість тут втрачає свій зв'язок з божественним. Саме на агорі формується нова ідея справедливості — справедливості як рівності, що дає змогу “подібним” (homoioi) між собою громадянам об'єднатися в нову спільноту (polis)» (Кірюхін, 2021: с. 43), і «відповідно, саме вимоги справедливості (правові норми) створюють вільного індивіда, громадянина полісу» (Кірюхін, 2021: с. 46).

Саме ця ідея справедливості як рівності була покладена за основу розвитку правових відносин, які спочатку будувалися навколо визнання та впорядкування особливої форми суб'єктності, а саме правової суб'єктності. При цьому суб'єктом права визнавався (і визнається) не будь-яка людина, а часто й не людина (колективні суб'єкти, юридичні особи тощо), а цілком віртуальна конструкція — юридична особа. Головними умовами існування правових суб'єктів є наявність у них, по-перше, власного імені, а по-друге, визнання того факту, що вони мають свободу дій як мінімум щодо певних речей. Як вільні вони мають здатність бути остаточною причиною власних дій і, таким чином, першопричиною тих явищ, які стали наслідком цих дій. Без визнання фактичної презумпції свободи втрачають зміст не тільки саме поняття правового суб'єкта, а й такі поняття, як осудність, вина, відповідальність, договір, суд, справедливість, і саме поняття права.

Отже, без визнання принципового переривання ланцюжка причинно-наслідкових зв'язків, без визначення чинного суб'єкта як такого, чії дії, з одного боку, визначаються ним самим і не мають жодних зовнішніх, не підконтрольних самому суб'єктові причин, а з іншого боку, самі є причиною певного ланцюга подій, пов'язаних одна з одною як причина і наслідок, — правові відносини втрачають зміст.

Таким чином, будь-які правові відносини будуються виходячи із засновків, які суперечать як природничому погляду на дійсність, так і формальній логіці, яка передбачає, що кожне явище є наслідком і має свою необхідну причину в іншому явищі або явищах, які, своєю чергою, є наслідками чогось третього, і так далі — чи то до нескінченності, чи до якоїсь містичної першопричини всього суцього. Власне питання про множинність першопричин, питання про переривання ланцюжка причинно-наслідкових зв'язків і виявляє першу й найбільш принципову різницю між природничим і правовим поглядами на світ.

І справді, право починається там, де виникає необхідність масового, формалізованого регулювання власне міжсуб'єктних відносин в такий спосіб, щоб один суб'єкт не пригнічував свободу та суб'єктність іншого. При цьому саме поняття «суб'єкт» передбачає, з одного боку, що його дії не можуть необхідним чином визначатися чимось, що не є самим суб'єктом, з іншого боку, що він принципово не може бути визначеним і в цьому сенсі не може бути об'єктивованим — лише позначеним. Тож, маючи справу із суб'єктами та свободою як їхнім атрибутом, правова свідомість у принципі не може зафіксувати цей суб'єкт інакше, ніж за допомоги зовнішніх і насправді довільних стосовно самої здатності бути суб'єктом визначень.

І ця довільність, «зовнішність» у визначенні суб'єкта властива будь-якій правовій системі. Кожна з них стикається із принциповою неможливістю визначити суб'єкт, формалізуючи його властивості, і тому приписує суб'єктові зовнішні визначення як його власні. Ця сама обставина призводить до неможливості коректним чином визначити реальну повну множину тих, хто є суб'єктом щодо якогось сегменту дійсності й вільним щодо власних дій. Тому, наприклад, і зараз у нас цілком осудним вважається лише той, хто досяг повноліття, хоча, ясна річ, ніхто не довів, що, досягнувши 18-річного віку, людина раптом стає більш свідомою, відповідальною і самостійною (Специфіка, 2015: с. 339).

Сам собою спосіб визначення шляхом накладання зовнішніх, формальних характеристик шляхом припущень, презумпцій, «які без доказів вважаються істинними доти, доки їх неправдивість не буде безспірно доведено» (див. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Презумпція>) вказує на те, що свобода і суб'єктність не тільки виникли, а й почали усвідомлюватися ще до виникнення ідеї права. Сама ж правова свідомість — це спроба формалізувати щось відоме, але таке, що не піддається коректній формалізації. Таким чином, право не виявляє суб'єктність як таку, але є наслідком розвитку вже наявних міжсуб'єктних відносин, спробою їх упорядкувати й формалізувати. Воно, так само не породжує свободу, але є лише одним із штучно створених способів забезпечити розвиток свободи в

певних умовах, а саме там, де є необхідність забезпечити взаємодійову та взаємозумовлювальну свободу для великої кількості суб'єктів шляхом зовнішнього накладання на них загальних припущень, які виконують роль визначень. Що було б неможливим без усвідомлення ідеї рівності.

Власне коли ми говоримо про ідентичність та ідентифікацію тієї чи іншої людини чи групи людей, то ми теж маємо справу із презумпціями, припущеннями, які під кутом зору процедури формального визначення не можуть вважатися достатніми. Але в реальному житті й застосовно до тих чи інших суб'єктів ці презумпції є досить виправданими.

З іншого боку, реальний зміст процедури ідентифікації виявляється значно ширшим ніж просто накладання правових презумпцій. А інколи, наприклад в умовах війни, прямо суперечить їм. Правові презумпції, такі як презумпція невинуватості, забезпечують мирне співіснування між різними індивідуальними та колективними суб'єктами й вироблялися саме для цього, для взаємного обмеження суб'єктності, аж до повної об'єктивації супротивника, тобто його вбивства. Саме тому в умовах війни починають функціювати інші презумпції, які часто прямо суперечать загально визнаним презумпціям права.

Першою чергою це стосується презумпції невинуватості. На заміну їй приходять презумпція винуватості щодо всіх, кого можна ідентифікувати як ворога. Це, звісно, не означає, що всі, кого ми можемо ідентифікувати як росіян, винні у злочинах проти України. Але це означає, що аби того чи іншого росіянина не вважати винним у цих злочинах, потрібна кожного разу окрема система аргументів і доказів, які спростовують це твердження. Подібно до того, як у мирний час задля того, аби визнати людину винною в тому чи іншому злочині, потрібна окрема система доказів.

І саме цей факт призводить до кризи ідентичності серед тих росіян, які вважають агресію проти України злочином, але при цьому не вважають себе самих злочинцями.

ДЖЕРЕЛА

Андрос, Є.І. (ред.). (2015). *Специфіка та визначальні виміри сучасного філософсько-антропологічного знання*. [Інститут філософії імені Г.С. Сковороди, НАН України]. Київ: Стилос.

Декомб, В. (2015). *Клопоти з ідентичністю*. Київ: Стилос.

Кірюхін, Д.І. (2021). *Дискурси справедливості в історичному контексті*. Київ: Стилос.

Erikson, E. (1986 [1950]). *Childhood and Society*. 3 ed. Norton.

Одержано 15.10.2024

REFERENCES

Andros, Ye.I. (Ed.). (2015). *Specificity and Defining Dimensions of Modern Philosophical and Anthropological Knowledge* (2015). [H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine]. Kyiv: Stylos. [=Андрос 2015].

- Decombes, V. (2015). *Hassle with Identity*. [In Ukrainian]. Kyiv: Stylos. [=Декомб 2015].
- Erikson, E. (1986 [1950]). *Childhood and Society*. 3 ed. Norton.
- Kiriukhin, D.I. (2021). *Discourses of Justice in a Historical Context*. [In Ukrainian]. Kyiv: Stylos. [=Кірюхін 2021].

Received 15.10.2024

Kostiantyn MALEIEV,

Junior Research Fellow at the Department of Philosophical Anthropology, H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine, 4, Triokhsviatytska St., Kyiv, 01001
ks.maleev@gmail.com

WAR AND IDENTITY CRISIS

The problem of defining the subject

The essay explores the impact of the Russian Federation's aggression against Ukraine on general worldview and anthropological categories. The author particularly addresses the issue of identity crisis among Russians who simultaneously oppose the war and consider themselves patriots. The legitimacy of applying formal definitions to certain subjects in public life is examined, alongside the reasons for the growing use of the concept of 'identification' as an attempt to appropriately replace formal definitions in discourse surrounding these subjects. The article argues that the notion of an 'identity crisis' takes precedence over the concept of identity itself, highlighting its genetic link to war as a social phenomenon.

Additionally, the author investigates the significance of legal categories such as presumptions in shaping intersubjective certainty and their relationship to the process of identifying individuals and human associations. Changes in the use of these concepts during wartime are also discussed.

Keywords: *identity, identity crisis, war, freedom, presumption.*